

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 327

МАНДРАГЕЛЯ В.А.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою
Національної академії державного управління
при Президенті України

«ГІБРИДНА ВІЙНА»: СПРОБА АНАЛІЗУ

Анотація. У статті розглянуто різні підходи до визначення змісту поняття «гібридна війна», а також з'ясування його характерних особливостей. Особлива увага звертається на офіційні документи ЄС, НАТО, позиції американських, європейських, ізраїльських і вітчизняних експертів. Підкреслюються специфічні відмінності кожної конкретної «гібридної війни» залежно від протидіючих сторін і геополітичного контексту.

Ключові слова: гібридна війна, війни 4-го покоління, інформаційний вплив, іррегулярні формування.

Мандрагеля В.А., доктор философских наук, профессор, профессор кафедры глобалистики, евроинтеграции и управления национальной безопасностью Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

«ГИБРИДНАЯ ВОЙНА»: ПОПЫТКА АНАЛИЗА

Аннотация. В статье рассмотрены различные подходы к определению содержания понятия «гибридная война», а также выяснению его характерных особенностей. Особое внимание обращается на официальные документы ЕС, НАТО, позиции американских, европейских, израильских и отечественных экспертов. Подчеркиваются специфические отличия каждой конкретной «гибридной войны» в зависимости от противоборствующих сторон и геополитического контекста.

Ключевые слова: гибридная война, войны 4-го поколения, информационное влияние, иррегулярные формирования.

Mandragelya V.A., Doctor of Philosophy Science, Professor, Department of Global Studies, European integration and National Security Management of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

«HYBRID WAR»: ATTEMPT OF ANALYSIS

Abstract. The article discusses the different approaches to the meaning of «hybrid war» and formulation its characteristics. Particular attention is paid to the official documents of the EU, NATO, the position of the American, European, Israeli and Ukrainian experts. Depending on the opposing sides and geopolitical context the specific differences of each «hybrid war» were highlighted.

Keywords: «hybrid war», fourth-generation warfare, information influence, irregular formations.

Поняття «гібридна війна» сьогодні доволі часто використовується у повсякденному вжитку, медіадискусії, наукових дискусіях, проте поки його майже неможливо знайти у міжнародних документах, стратегіях безпеки країн ЄС та США. Разом з цим, на думку багатьох експертів, її змістовно-концептуальні особливості були вперше розвинуті американцем Вільямом Ліндом у теорії воєн четвертого покоління.

Її методологічну основу склала діалектика якості, де системоутворюючу роль виконує суперечність між тезою та антитезою (ідеєю та технологією). Війни попереднього, третього покоління (з 1918 р. до сьогодні), як вважає В.Лінд, більше ґрунтувалися на нових ідеях, ніж на нових технологіях. Тактика просочування, яку винайшли німці під час Першої світової війни, маневр військами та вогнем тощо стали домінуючими. Якщо до цього додати розвиток танків, авіації та іншої техніки, то цілком закономірною виглядає поява такої стратегії збройної боротьби, як кампанії «бліцкригів», орієнтованих скоріше на час, ніж на місце. Мале місце не тільки зміна тактики, яка зачепила воєнну культуру. Фокус уваги зосередився на противнику і результаті, який потребував самостійності, а не тільки стандартних методів досягнення. За цих умов ініціатива стає більш важливою ніж слухняність. Динамічна зміна ситуації а не рутинні процедури стають пріоритетними. Керівництво стає терплячим до помилок, оскільки вони є невід'ємним наслідком ініціативи. На перший план виходить самодисципліна, а не зовнішній примус [1, с. 287–288].

Війни четвертого покоління, на відміну від попередніх, ще більше базуватимуться на нових ідеях і матимуть незахідне «коріння». Тероризм, який не зачіпає традиційної військової сили і прямо уражає цивільне населення, вважається головним компонентом майбутніх «збройних змагань». При цьому підкреслюється, що, незважаючи на використання високоточної зброї, роботів, інформаційних технологій тощо, транснаціональна та недержавна основи тероризму у подальшому лише ускладнюватимуть боротьбу з ним. У війнах четвертого покоління держава втрачає монополію на насильство, оскільки з'являються впливові недержавні опоненти на кшталт аль-Каїди, Хамасу, Хезболли. В них, на думку В. Лінда, світ повертається до боротьби культур, а не тільки держав. Ключовою причиною їхнього початку вчений вважає універсальну кризу легітимності держав, що створює умови для внутрішніх конфліктів і громадянських воєн [2].

Саме на теорію воєн четвертого покоління посилається заключний документ міжпарламентської конференції щодо Спільної зовнішньої політики і політики безпеки а також Спільної політики безпеки і оборони 4-6 березня 2015 р. (м. Рига). У п. 39 записано, що нові виклики безпеки, пов'язані з війнами 4-го покоління – гібридною війною, яка є комбінацією звичайних та незвичайних військових методів, елементів кібер, економічної та інформаційної війни, а також політичного тиску [3, с. 7].

Відомо, що концепція воєн четвертого покоління набула найбільшого поширення серед морських піхотинців, що є цілком природним, оскільки саме вони у США переважно задіяні у конфліктах низької інтенсивності, в тому числі проти заворушень, тероризму тощо. Отже не випадково, що у 2005 р. генерал-лейтенант морської піхоти у відставці Джеймс Н. Маттіс і підполковник морської піхоти у відставці Френк Хоффман, аналізуючи виклики, пов'язані з глобалізацією воєнної науки і технологій, зазначили, що майбутні війни будуть вестися саме за гібридними способами і стратегіями [4].

Переможець конкурсу студентських робіт 2015 р., що проводився під егідою СБУ України Анастасія Радіонова у своєму дослідженні [5, с. 4] особливо ретельно проаналізувала розмаїття та еволюцію підходів сучасних американських фахівців щодо зміни природи протистояння. Зокрема, Маргарет Бонд (2007 р.) визначає гібридну війну як парадигму операцій по стабілізації у несформованих державах [6], Франк Г. Хоффман (2009 р.) – як злиття партизанського руху та регулярної армії [7, с. 39]. Підполковник корпусу морської піхоти США Білл Немет, який у дисертації на підставі аналізу воєн у Чечні характеризує гібридну війну як сучасну форму партизанської війни, що поєднує сучасні технології та оманні методи мобілізації. Він зазначає, що чеченці за необхідності легко переходили від традиційної тактики ведення війни до партизанської та зазвичай їхні дії знаходилися на межі між партизанською війною і тероризмом.

У квітні 2009 р. з метою прогнозування спрямованості воєнних конфліктів майбутнього у НАТО був представлений документ «Multiple futures project – Navigating towards 2030» («Проект визначення множини варіантів майбутнього – навігація у 2030 рік») [8], в якому були представлені теоретичні прогнози щодо характеру можливих воєнних конфліктів та напрямки організації колективної безпеки. Зокрема, одним з напрямів розвитку Альянсу було визначено – «приспособлення до вимог гібридних загроз». Сутність такого типу загроз полягає в тому, що можливий супротивник уникатиме прямого зіткнення із силами НАТО в «конвенційних операціях», натомість застосовуватиме іррегулярні сили й асиметричні форми протидії. Відтак, будуть використовуватися регулярні й іррегулярні сили, терористичні та кримінальні елементи, котрі взаємодіятимуть між собою в різних «змішаних режимах». Слід зауважити, що «гібридний супротивник» не дотримуватиметься міжнародного права війни: цивільні особи використовуватимуться як постійно діючий «живий щит», який роз'єднує протидіючі сторони воєнного конфлікту [5, с. 4].

Група стратегічного прогнозування Корпусу морської піхоти США ще у 2008 р. визначила гібридні війни як об'єднання ряду різних режимів ведення війни, в тому числі звичайних можливостей, тактики нерегулярних утворень, терористичних актів, включаючи невідоме насильство і примус, а також активізація криміналу в країні. Фактично «гібридну війну» визначено як сумішництво несумісного, а саме: фрагментарне і ситуативне поєднання різних методів і теорій війни, вкраплення їх в різні сфери і галузі, особливо в інформаційну, ідеологічну, світоглядну і морально-етичну, «розгортання фронту» на всіх рівнях суспільної свідомості, спекуляція на людських потребах, слабостях та бажаннях тощо, її просторова і часова невизначеність.

У квітні 2015 р. на парламентській асамблеї НАТО було представлено доповідь Джуліо Калхи «Гібридна війна: новий стратегічний виклик НАТО?», де зазначено, що цей спеціальний термін особливо активно почав застосовуватися під час Другої ліванської війни 2006 р. у політичних і військових колах для характеристики протистояння Ізраїлю та Хезболли. При оцінці особливостей дій Росії підкреслюється, що Кремль використовує внутрішню слабкість України за рахунок невійськових методів (таких як політичне, інформаційне та економічне залякування та маніпуляції), які підкріплюються загрозою використання регулярних військ [9, с. 1]. Водночас слабкістю гібридної війни є те що значна кількість альтернатив у виборі тактик як правило позбавлена стратегічним замислом, що створює проблеми у довгостроковій перспективі.

Порівнюючи гібридні війни, яку ведуть Росія та Ісламська Держава, португальський дослідник підкреслює високу готовність (до 150 тис. військового персоналу) Західного та Центрального військових округів РФ. При анексії Криму чітко взаємодіяли Чорноморський флот РФ та Західний військовий округ для прикриття цієї операції з повітря а також надання підтримки спеціальним підрозділам. Росія скоординовано застосовувала широкий спектр тактик, від політичного й економічного примусу, кібератак, дезінформації і пропаганди до відкритих і прихованих бойових дій. Ці інструменти динамічно змінювалися для підтримки сепаратистського руху на Донбасі.

Особливо підкреслюється успіх інформаційної війни Кремля. Завдяки пропаганді й викривленню фактів Росії вдалося побудувати нові віртуальну реальність, де вона виступала гарантом й захисником прав російськомовних громадян і що використання сили було обумовлено захистом співвітчизників від «звірств» українського уряду. Це призвело до неймовірного зростання популярності В. Путіна [9, с. 5].

Про зміну характеру сучасних воєн дуже цікаво писав один з високопосадовців ізраїльських спецслужб Йозеф Купервассер. Він вважає, що принаймні з 1982 р. все почало кардинально змінюватися. Протистояння стає майже безперервним, з короткотривалими високоінтенсивними діями. При цьому противник намагається діяти малими формуваннями, часто без пізнавальних знаків. Бойові дії почали вестися ширше у багатовимірному просторі з противником, який діє по всьому світі. Поняття захисту кордонів сходить нанівець, оскільки противник всюдисущий і складається з індивідів, які легко проникають крізь кордони або є громадянами тієї країни, де відбуваються дії.

Сьогоднішні «битви» є іспитом на витривалість й стійкість усього суспільства. Процес прийняття рішень опонентом носить прихований характер і складається з багатьох взаємопов'язаних елементів. Внаслідок цього відбулися зміни у індикаторах успіху. Замість території на перший план виходить легітимність в очах громадян країни, міжнародної спільноти і навіть противника. Оскільки природа війни змінилася і легітимність набула першочергового значення, запроваджується нова стратегія. Вона складається з власної інтерпретації подій і перекручувань або послаблень опису й коментарів противника. Саме легітимність виступає основною причиною, за якою західні країни ведуть бойові дії відповідно до ліберальних норм і цінностей. Радикальні сили знають це і вибирають об'єктом нападу цивільне населення, яким у крайніх випадках прикривається як щитом [10, с. 8].

Про нові характеристики воєн останнім часом багато пише і директор Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України Володимир Горбулін, який пропонує застосовувати такі поняття, як «неконвенційна війна» (unconventional warfare), «нерегулярна війна» (irregular warfare) чи «змішана війна» (compound warfare), або ж спонсоровані державою «гібридні війни» (State-Sponsored Hybrid) [12]. Він вважає, що у випадку Росії та України кожен конкретний елемент цієї «гібридної війни» не новий по суті і використовувався майже в усіх війнах минулого, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника. Причому інформаційний чинник в окремих випадках стає самостійним складником і виявляється не менш важливим, ніж військовий.

Можна наводити ще багато прикладів. Проте очевидно – кожна конкретна «гібридна війна» має свої специфічні особливості та геополітичний контекст. Разом з цим вже сьогодні вже можна із впевненістю говорити про наявність загальних рис, які у подальшому, без сумніву, будуть узагальнені та концептуалізовані.

Список використаних джерел

1. Мандрагеля В.А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз. / В.А. Мандрагеля – К.: Інститут металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України, 2003 р. – 570 с.
2. Lind W. S. Understanding Fourth Generation War / William S. Lind – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.antiwar.com/lind/?articleid=1702>.
3. FINAL CONCLUSIONS. Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and the Common Security and Defence Policy (CSDP) 4 – 6 March 2015, Riga – 7 p.
4. Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars By Lieutenant General James N. Mattis, USMC, and Lieutenant Colonel Frank Hoffman, USMCR (Ret.) Fleming [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>.
5. Радіонова А.О. Метод гібридної війни Росії проти України. Напрями протидії / А.О. Радіонова – Х.: Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» – 12 с.
6. Bond Margaret S. Hybrid War: A New Paradigm for Stability Operations in Failing States. Margaret S. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA468398&Location=U2&doc=Get TRDoc.pdf>.
7. Hoffman F.G. Hybrid warfare and challenges. / Frank Hoffman // JFQ: Joint Force Quarterly. – 2009. – No 1. – P. 34–48.
8. Multiple futures project – Navigating towards 2030. Fleming [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finlandnato.org/public/download.aspx?ID=43041&GUID=%7B2D287C76-A5CB-422A-BF65-983D57903D0F%7D>.
9. Calha J.M. Hybrid Warfare: NATO's new Strategic Challenge? / Julio Miranda Calha // Report to NATO Parliamentary Assembly. – 7 April 2015. – 11 p.
10. Kuperwasser Y. Lessons from Israel's Intelligence Reforms / Yosef Kuperwasser – The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institute, 2007. – ANALYSIS PAPER, № 14. – 40 p.
11. Горбулін В.П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / Володимир Павлович Горбулін / – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/012315_Gorbulyan.pdf.
12. David E. Johnson. Military Capabilities for Hybrid War Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza / RAND Corporation, 2010. – 20 p.